

Александар Тумановски¹

ПРИТВОРОТ И ПОВРЕДИТЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА

1.04 Стручна статија
УДК 343.126.1:342.7(4)

Апстракт

Во природната состојба, слободата ја среќаваме во форма на непопреченост на поединецот од страна на било каква надмоќна сила. Во политичкото општество, поимот слобода го добива значењето на непопреченост од страна на било каква законодавна власт, освен од онаа на која по пат на општа согласност ќе и се потчини заедницата.

Клучни зборови: притвор, повреди, слободи и права, намоќна сила, законодавна власт.

Вовед

Libertas inaestimabilis res est „Слободата има непроценлива вредност“ (Paulus - D. 50,17,106).

Во природната состојба, слободата ја среќаваме во форма на непопреченост на поединецот од страна на било каква надмоќна сила. Во политичкото општество, поимот слобода го добива значењето на непопреченост од страна на било каква законодавна власт, освен од онаа на која по пат на општа согласност ќе и се потчини заедницата. Слободата на луѓето коишто живеат под влада е ограничена само од оние правила кои ги почитуваат сите припадници на општеството, а кои ги создава законодавната власт која општеството ја воспоставува.

Поединците имаат право или слобода да постапуваат во склад со сопствената волја секогаш кога тоа не се коси со законот и да не подлежат на каприците на несигурната, непостојаната и произволната волја на другиот. Секое ограничување на слободата мора да биде согласно со закон и процедура, сè што ќе се направи надвор од тие рамки значи повреда на човековите слободи и права.

ЕВРОПСКИ И МЕЃУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ ВО ОДНОС НА ПРИТВОРОТ

ЕКЧП (Европска конвенција за човекови права) е потпишана и ратификувана од страна на Р. Македонија на 17 април 1997 година.

Мерката притвор најмногу задира во право на слобода и сигурност која е целосно гарантирана во членот 5 од ЕКЧП. Во општоприфатени

¹ Адвокат

меѓународни стандарди е наведено дека судиите треба постојано да имаат во предвид кога на обвинет му ја ограничуваат слободата со мерки на обезбедување, дека секое лишување од истата треба да биде исклучок, а не правило. да биде објективно оправдано и со исклучително нужно и кратко време да се применуваат за гаранциите на слободата да имаат смисла и значење.²

За да се определи **Притвор** според судската пракса од ЕКЧП треба да има објективни докази дека осомничениот ќе избега (а по тоа се подразбира лице кое порано бегало, докази за планирано бегство, семејство во друга земја, прилики, карактер, морал, статус), дека ќе влијае на сведоците и истрагата (а под тоа се подразбира уништување на докази, заплашување на сведоци, контакти со лица вмешани во случајот), дека ќе продолжи со извршување на кривичното дело (а под тоа се подразбира ако е поранешен осуденик, го повторил делото, минато на обвинетиот) и го нарушува јавниот ред и мир (во случај на одмазда или јавен линч).³

Според ЕСЧП е потребно судските власти да посочуваат причини во нивните одлуки за притвор. Образложена одлука од страна на судот дозволува критички поглед во примената на правдата и го исполнува барањето за правна сигурност. Необразложени одлуки или парафразирање на процедурални одредби и стандардни фрази нема да ЕСЧП ги смета за соодветни образложенија преставува прекршување на чл. 5 од Европска конвенција за човекови права.

ЕВРОПСКИ И МЕЃУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ ВО ОДНОС НА ПРИТВОРОТ

Препораката (80) 11 за Притвор, на Комитетот на министри до државите членки (усвоена од Комитетот на министри на 6 септември 2000 година) Р (80) 11. Оваа препорака им е упатена на владите на државите – членки на Советот на Европа како и на Р. Македонија, од кои се очекува да преземаат соодветни мерки во националните законодавства како би се овозможило промовирање и гарантирање на принципи со кои би се намалил бројот на притвори од хуманитарни и социјални причини, европски стандарди на лицата кои чекаат судење, а се во притвор, обезбедување на доволно ресурси за секое лице навремено да биде изведено пред суд.⁴

Меѓународни стандарди

- Членот 5 (1) од ЕКЧП го гарантира правото на лична слобода;
- Конвенцијата ги заштитува граѓаните од самоволно затварање;
- Членот 5 (2) од ЕКЧП, специфични гаранции за постапката на

² Andrews, J. A. (Ed.): Human Rights in Criminal Procedure, Nijhoff, The Hague, 1982.

³ Janis, M. W. /Kay, R.S./A.Bradley: European Human Rights Law-text and materials, second edition, Oxford University Press, 2000.

⁴ Recommendation Rec (80)11 of the Committee of Ministers to member states on access to official documents Препораката Р (80)11 за Притвор, на Комитетот на министри до државите членки.

затварање (неговите права, неопходно, на за него разбирлив јазик да ги информира за причините за неговото апсење, како и неопходно да биде изведен пред судија со цел за контрола на апсењето);

- Посебната проблематика на притворот и за притворениот, сè до судскиот доказ на неговата вина, важи пресумпцијата на невиност, тој е само осомничен!⁵

КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНСКИТЕ РЕШЕНИЈА ВО ПРИМЕНАТА НА МЕРКАТА ПРИТВОР ВО СР ГЕРМАНИЈА, СРБИЈА И ХРВАТСКА

ЗКП на СР Германија (законските решенија за мерката притвор)

- Започнува со приведување и лишување од слобода, каде е наведено против кои лица може да се бара притвор,
- Не може да се бара притвор доколку не е сразмерно со значењето на предметот и пропишаната казна, (под 6 месеци или парична до 180 дневни глоби),
- Без определени факти притворот не може да се додели (да биде утврдено дека избегал или се крие, точната околност за бегство, однесувањето на обвинетиот за да даде повод дека ќе смета во постапката или ќе влијае на сообвинети, сведоци и вештаци, ќе поттикне други да ги уништат трагите од делото),
- Доколку не постојат основите за притвор во секој случај ќе се определи доколку е сторител на тешки кривични дела од Меѓународниот кривичен законик или ако со кривичното дело е загрозен животниот и физички интегритет од КЗ.⁶

ЗКП на Хрватска (законските решенија за мерката притвор)

Определена трансформација доживува и мерката задржување којашто сега се нарекува притвор, додека мерката притвор, сега се нарекува истражен затвор,

- По службена должност притвор, (предвидена казна затвор од 3 години или потешка казна, а постои некоја од причините за истражен затвор, утврдување на идентитетот, проверка на алибито или собирање на податоци за доказите).

Максималното времетраење, без обзир на основноста се утврдува во зависност од казната пропишана за кривичното дело што е предмет на постапката (6мп - 3гз, 2гп -8гз).⁷

ЗКП на Србија (законските решенија за мерката притвор) Идентични одредби со ЗКП на РМ

⁵ Trechsel, S.: The right to Liberty and Security of the person-Aarticle 5 of the European Convention of Human Rights in the Strasbourg Case-Law, HRLJ Vol. 1-4, 1980.

⁶ Strafprozeordnung (StPO) - Закон за кривична постапка на СР Германија.

⁷ Zakona o kaznenom postupku R. Hrvatske.

ПРИТВОР

Притвор - Историски осврт

Во XV век во Англија, оправданоста и законитоста во постапката на лишување од слобода била предуслов за притвор (Кралот, како што зборувал Блекстон, имал право во секој момент да знае поради што некој негов поданик е притворен). Првиот акт, кој детално пропишувал правила за притворање, приведување и заштита на правата на притворениот, го прогласил Чарлс II во 1679 година, под називот Habeas Corpus Amendment Act, Закон за подобро осигурување на слободата на поданикот и забрана од прекуморски затвор.

Рок од 3 дена (зависно од оддалеченоста, тој рок можел да биде подолг, а кај оддалеченост преку 100 милји, не смеел да биде подолг од 20 дена), притворениот да се приведе на лордот-канцелар, лордот-чувар на големиот печат, на судијата или баранот на судот и да се наведат вистински причини за задржување.⁸ Habeas Corpus, вграден е во точка 9 член 1 од Уставот на САД, а на помалку одреден начин и во член 7 од Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот од 1789 година.⁹

Поим и значење на мерката притвор најдлабоко се навлегува во уставно загарантираните права и слободи на граѓаните, најтешка мерка на процесна присилба, притворот не е казна, цел на притворот значи е да го обезбеди присуството на обвинетиот во кривичната постапка и да оневозможи попречување на докажувањето, како и да ги обезбеди граѓаните од нови кривични дела на обвинетиот.

Притвор во меѓународното право претставува навлегување во правото на слобода, што општеството го третира како нужно зло, мерката постои не за да се казни лицето што ги нарушило кривичноправните норми на однесување, туку како инструмент на кривичната постапка. Стандарди на исклучоци и стандарди на постапката во прилики на прибегнување на тие исклучоци се: Заштита од арбитрност, Легалитет, Легитимитет, Известување за причините, Поука за правата, Habeas corpus, Приведување на суд, Гаранција, Незадожителност, Преиспитување, Приоритет, Хуман третман, Обесштетување.¹⁰

Притворот во домашното право

Слободата на човекот е неприкосновена и никому не може да му биде ограничена слободата, освен со одлука на судот и во случаи и со постапка утврдена со закон - Устав на РМ.

Ефикасната борбата со криминалот *vis a vis* заштита на човековите

⁸ Тумановски, Д.: Независно судство во заштита на правата и слободите на човекот, Докторска дисертација, Скопје (2007).

⁹ Beljanski, S., Medunarodni pravni standardi o krivicnom postupku, Beogradski centar za ljudski prava, Beograd, 2001.

¹⁰ Israel, J. H./Kamisar, Y./LaFave W. R., Criminal Procedure and the Constitution, Leading Supreme Court cases and Introductory Text, 2003 Edition, Thomson-West.

права и слободи - Нов ЗКП од 2010 година. Акузаторна постапка која за разлика од инквизиторната беше скапа и долга, треба да очекуваме брза, динамична и ефикасна кривична постапка со носењето на ЗКП од 2010 година. Судот има активна улога во поглед на заштита на човековите права и слободи кога на обвинетиот му се ограничува слободата и неговото движење со мерките за обезбедување на присуство.

Како новини во ЗКП за намалување на неоправдани притвори (исцрпување на сите мерки, докази и факти за основаното сомнение дека лицето е сторител на кривично дело, образложение за секој основ поединечно, образложение зошто не е определена поблага мерка од притвор).¹¹

Видови притвор

Притвор се определува ако лицето е сторител на кривично дело, а како основи се земаат и причините доколку се крие, или има опасност да се даде во бегство, доколку постои страв дека ќе влијае на сведоци или ќе ги уништи доказите, дека ќе го повтори делото или како нова точка во ЗКП е да не се јавува на покани на судот - (факултативен притвор), кога е осуден на поголема казна затвор тогаш се смета за задолжителен притвор.¹² Кога имаме краткотраен притвор, судијата од претходната постапка може по предлог на јавниот обвинител да му определи на лицето лишено од слобода краткотраен притвор до 48 часа во случај според чл. 170 од ЗКП (јавниот обвинител заради недостиг од време во случаи на итност сè уште не поднел барање за спроведување на истрага или непосредно обвинение).

Орган за определување притвор во претходната постапка и елементи на решението за притвор судијата на претходната постапка по поднесен образложен предлог од овластен тужител, го продолжува Советот на судот. Притворот се определува со писмено решение кое содржи: име и презиме на лицето кое се лишува од слобода; кривичното дело за кое се обвинува; податоци за наредбата за спроведување истражна постапка; законски основ за определување притвор; рокот на кој во истражната постапка бил определен притвор; определба за преместување на времето за кое лицето кое се притвора било лишено од слобода пред донесување на решението за притвор; називот на установата во која се извршува мерката притвор и поука за правото на жалба на решението за притвор. Новина е барање на јавна седница на кривичен совет по дадена жалба.

Траење на притворот во истражната постапка - судија за претходна постапка определува притвор од 30 дена, советот од чл. 25 или Кривичниот совет го продолжува притворот во истрага за уште 60 дена. Доколку е запретена казна од најмалку 4 години притворот го продолжува советот на повисокиот суд за уште 90 дена, или вкупно притвор во истрага трае

¹¹ Бужаровска-Лажетик, Г./Узунов, В. Притвор – основи, практична примена и чинење, Зборник во чест на проф. д-р Владимир Митков, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје (2008).

¹² Калаџиев, Г/ Бужаровска-Лажетик, Г.: Закон за Кривична постапка, Академик, (2011).

180 дена или 6 месеци. Во скратена постапка во истрага притворот трае 8 дена. По подигнато обвинение притворот најмногу трае 1 година за дела до 15 години затвор. За дела доживотен затвор притвор од подигање на обвинение трае 2 години.

Постапка за определување притвор - писмено решение, жалбата тече од прием на решението, 24 часа рок за жалба, 48 часа одлука од Кривичен совет на судот.

Укинување на притворот - судот внимава по службена должност, ако не постојат повеќе причини за притвор.

Постапка со притворениците - адвокатот може непречено да комуницира со притвореникот само во случај кога има опасност за постапката.

Алтернативи на притворот

Мерки за обезбедување на лица - како мерки кон можат да се преземат спрема обвинетиот за обезбедување на негово присуство и за непречено водење на кривичната постапка се покана, мерки за претпазливост, гаранција, приведување, лишување од слобода, задржување, краткотраен притвор, куќен притвор и притвор.¹³

Мерки на претпазливост - ЗКП од 2010 година во дел ги збогатија мерките со кои се обезбедува присуство на обвинетиот во текот на кривичната постапка со воведување на посебни решенија содржани во т.н. други превентивни мерки за обезбедување присуство.

Видови мерки на претпазливост - 7 мерки

- забрана за напуштање на живеалиштето, односно престојувалиштето;
- обврска на обвинетиот да се јавува повремено на одредено службено лице или кај надлежен државен орган;
- привремено одземање на патна или друга исправа за преминување на државната граница, односно забрана за нејзино издавање;
- привремено одземање на возачка дозвола, односно забрана за нејзино издавање;
- забрана за посетување на определено место или подрачје;
- забрана за приближување или воспоставување, односно одржување контакти или врски со определени лица и
- забрана за преземање на определени работни активности кои се поврзани со кривично дело.

Извршување на мерките за претпазливост - судот и полицијата

Гаранција - замена за мерката притвор, за обвинетиот претставува поголем ризик ако му пропаднат депонираните вредности, отколку ако го дочека конечниот исход на казнената постапка. Притворот не може секогаш да се замени со гаранција, туку само во случаите кога тој се наредува поради опасност од бегство. Ке се стави во притвор во следниве случаи:

¹³ Матовски, Н.: „Казнено процесно право“ Општ дел 2003 година, Скопје.

ако не се јави на покана, а изостанокот не го оправда, б) ако подготвува бегство, кое не треба да се засновува врз непоткрепени претпоставки, туку врз определени докази; в) ако го повтори или доврши кривичното дело или го стори кривичното дело со кое се заканува.¹⁴

Куќен притвор - да се употребува од страна на органите кои предлагат мерки и органот кој ја определува мерката за да се избегне определувањето на најтешката и нехумана мерка притвор, кога се разбира има услови за тоа, а најчесто такви услови се од здравствена природа или кога имаме самохран родител кој нема кој да ги чува малолетните деца (може да се комбинира со Гаранцијата на барање на обвинет).

ПРИМЕНА НА МЕРКАТА ПРИТВОР ВО МАКЕДОНСКАТА СУДСКА ПРАКТИКА

Примена на мерката притвор - новина е и определување на притвор, доколку уредно повиканиот обвинет очигледно избегнува да дојде на главната расправа, или ако судот направил два обиди уредно да го повика обвинетиот, а сите околности укажуваат дека обвинетиот очигледно одбегнува да ја прими поканата.

Новина во делот на образложение на решението за притвор задолжително мора да има докази и факти за основаноста на сомнение, образложени причини кои ја оправдуваат секоја одделна основа по која е определен притворот и причините поради кои судот смета дека целта на притворот не може да се оствари со некоја друга мерка за обезбедување присуство.¹⁵

Недостатоци во примената на мерката притвор - не се наведени докази и факти за основаното сомнение, ОЈО не доставува докази за основите за притвор, не се наведуваат кривичните дејствија на осомничениот за одбраната да се спротистави на притворот, не се наведува зошто не се определува поблага мерка од притворот, колективни решенија за мерката притвор и др.¹⁶

Во 2013 година во која е наведено дека од Одделението за организиран криминал биле доставени барања за мерката притвор за 278 обвинети, за 275 бил определен притвор, а за 3 обвинети била определена мерка куќен притвор, во 2014 година притвор е определен на 251 лице, а во 2015 година притвор е определен на 228 лица. Бројот на притвори се намалува но процентот на побарани и прифатени притвори е скоро на 99 проценти.

¹⁴ Матовски, Н., (1996-1998), „Притворот и начинот на негово регулирање“ Годишник на Правниот факултет во Скопје.

¹⁵ Тумановски, А.: Истражни дејствија на одбраната според новиот ЗКП, МРКПК, Скопје (2015).

¹⁶ Примена на мерката притвор според Законот за кривичната постапка од 2010 година : правна анализа / Гордана Бужаровска, Славица Андреевска, Александар Тумановски. - Скопје : ОБСЕ, 2015.

Број на притворени лица (2011-2015 година)- Извор ЈОРМ

Подрачје на ВЈО	2011 год.	2012 год.	2013 год.	2014 год.	2015 год.	2016 год.
Скопје	365	419	419	462	334	222
Битола	127	150	150	186	71	58
Штип	68	78	78	57	33	51
Гостивар	97	86	86	65	66	46
Вкупно	657 лица	733 лица	733 лица	770 лица	504 лица	370 лица

Примена на мерки за претпазливост

– На едно лице се изрекуваат повеќе мерки на претпазливост, пред истекување на мерката притвор најчесто се заменува со мерки на претпазливост (одземање на патна исправа и јавување во суд).

Предлози за поголема примена на Мерките на претпазливост и други мерки. Олеснување при примената на мерката гаранција која може да се комбинира со дополнителни мерки и по два основи за притвор-бегство и ќе го доврши или повтори делото (од 2000 г. до 2011 г., 75 притвори заменети со гаранција).¹⁷

– Зголемување на можноста полицијата која врши ефикасна контрола на куќниот притвор за судот да може во поголема мера да го применува (електронски надзор, алки на нога за контрола на движење и др.).

СЈО-Во 2015 година од септември се воспостави ново Јавното обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите е формирано со Законот за јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите. Од нивна страна е наметната нова пракса при барање на мерки за обезбедување на обвинети кои се повикуваат во суд со покана без да бидат приведувани со полиција кое нешто не беше познато во македонската судска историја. Со барање на мерки за обезбедување на обвинети за поздравување е доставување на докази за основите за определување на мерка притвор. Од досегашната пракса се определени само 4 притвори од побарани 23 во 2016 година, во споредба со побарани 142 притвори од страна на Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција каде Основниот суд Скопје 1 Скопје пред ист судија за претходна постапка прифатени се 126 барања за притвор, за 13 лица е определен куќен притвор, а за 3 лица се определени мерки на претпазливост.¹⁸

Од статистиката може да се заклучи дека Основниот суд Скопје 1

¹⁷ проф. д-р Гордан Калаџиџев, Ефективна одбрана во кривичната постапка, ФООМ 2014.

¹⁸ Податоци од Основен суд Скопје 1 Скопје ПЈИ бр. 6/17 од 27.3.2017 година.

Скопје на Јавното обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите (СЈО) му прифатил нешто над 10% од бараните притвори за разлика на Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција му има прифатено приближно 90% од бараните притвори, што значи дека судот има различен третман спрема СЈО за разлика од редовното обвинителство за организиран криминал и корупција.

ПРИТВОРОТ НИЗ ПРИЗМАТА НА СЛУЧАИТЕ ПРОТИВ РМ ВО ЕСЧП

Со членот 5 од ЕКЧП се поврзани или се однесуваат на изрекувањето, односно продолжувањето на притворот. Како такви се Миладинов и др. против РМ, Василковски и др. против РМ, Лазороски против РМ, Митрески против РМ, Велинов др. против РМ, Сејдију против РМ, Рамковски и др. против РМ и Мицов и др. против РМ.¹⁹

Донесување на колективни решенија за изрекување и продолжување на мерката притвор Василковски и др. против РМ, Глигоровски против РМ.²⁰

Отсуство на доволно образложени причини за изрекување, особено за продолжување на мерката притвор Василковски против РМ.

Отсуство на усна расправа во постапката по жалба Глигоровски против РМ.

Повреда на принципот на „еднаквост на оружјата“ Митревски против РМ.

Повреда на презумцијата на невиност Миладинови и др. погрешни фрази.

Времето на одлучување по жалба против решение со кое се одлучувало за мерката притвор Рамковски и др.

Отсуство на домашен механизам за надомест на штета Велинов против РМ.

Недоволно користење на потенцијалот на гаранцијата како мерка за обезбедување Сајдију против РМ.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕДЛОЗИ DE LEGE FERENDA

Притворот е најупотребувана алатка од страна на судот за обезбедување на обвинетиот во постапката, пренагласена на штета на човековите права и слободи. Статистиките и анализите покажуваат дека притворот расте од година во година и тоа на побарани и прифатени притвори од страна судските органи.

¹⁹ Миладинов и др. А. бр. 46398/09, 50570/09 и 50576/09, пресуда од 24.4.2014; Василковски и др. А. бр. 28169/08 пресуда од 28.10.2010; Лазороски А. бр. 4922/04 пресуда од 8.10.2009; Митрески А. бр. 11621/09 пресуда од 25.3.2010; Велинов А. бр. 16880/08, пресуда од 19.9.2013.

²⁰ Василковски и др. против РМ, Глигоровски против РМ, Сејдију против РМ, Рамковски и др. против РМ и Мицов и др. против РМ.

Во новиот ЗКП се ставија механизми во делот на задолжителни елементи на решенијата за притвор со кој се сакаше да се намали бројот на неосновани и чести притвори.²¹ Постои одредено намалување на бројот на притвори во ОСЈ како најголем суд, но се намалени и барањата за притвор од страна на ОЈО, но процентот на барани, а прифатени притвори останува 99%. За намалување на бројот на притвори треба да се интервенира кај судот кој го има последниот збор.

Цврста самостојна судска организација која на судијата ќе му гарантира независност и интегритет тогаш може да се очекува самостојност при носење на таквите одлуки, без да се има страв за својата егзистенција. Востановувањето истражни центри на јавното обвинителство е битен предуслов за забрзување на истрагите, можност навремено да се земат искази од обвинети со тоа да може да се запознаат со кривичните дејствија пред да им се определи мерка притвор.

Осомничениот треба да се извести дека против него е поведена истражна постапка за да може да има соодветна и доволна прилика да се брани од обвиненијата. Да се скрати времето на одлучување на повисокиот суд кога се продолжува мерката притвор. Да се определат рокови посебни за мерката притвор, па така кога рокот паѓа во неработен ден сабота или недела да се смета во рок и доколку тогаш истекува притворот да се пуштат притвореници во тие денови.

Да се охрабри судот да прави почеста комбинација од полесните мерки за обезбедување присуство, со цел намалување или лимитирање на примената на притворот.

Aleksandar Tumanovski²² Lawyer

DETENTION AND THE VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOM

1.04 Professional Article
UDK 343.126.1:342.7(4)

Abstract

In the natural state, we encounter freedom in the form of non-disability of the individual by any supremacy. In political society, the notion of freedom acquires the meaning of non-disadvantage by any legislative authority other than that which, by common consent, submits to the community.

Key words: detention, injuries, freedoms and rights, powerful force, legislative power.

²¹ на пример, види член 167 од новиот ЗКП предвидува дека судијата е должен да ги наведе: 1) сите факти и докази од кои произлегува основаното сомневање дека обвинетиот го сторил кривичното дело; 2) образложените причини кои ја оправдуваат секоја одделна основа по која е определен притворот и 3) причините поради кои судот смета дека целта на притворот не може да се оствари со некоја друга мерка за обезбедување присуство.

²² Lawyer